

DİNDAR SURETLER
SEKÜLER SİRETLER

ŞABAN ALİ DÜZGÜN

OTTO

ŞABAN ALİ DÜZGÜN

Gümüşhane'de doğdu (1968). Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu (1989). Yüksek lisans tezini Hint-Alt kıtasındaki modernist hareketlerle ilgili olarak yaptı. Bu çerçevede İngiltere'de, School of Oriental and African Studies'de (SOAS) çalıştı. Doktorasını *Nesefti ve İslam Filozoflarında Allah-Âlem İlişkisi* adıyla verdi. Öğretim üyesi değişimi programı çerçevesinde Gregoryan Üniversitesi'nde (Roma) (2000-2001); Georgetown Üniversitesi'nde (Washington, DC) misafir öğretim üyesi olarak çalıştı (2003-2004). Profesör oldu (2005). Fulbright'la Birmingham Southern College'da öğretim üyesi olarak çalıştı (2007-2008). İngilizce İlahiyat bölüm başkanlığı yaptı (2010-2012). Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi'nde (Kazakistan) ders verdi (2013). Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü'nde lisans üstü dersler verdi (2014). TOBB ETÜ'de Siyaset Bilimi Bölümü'nde dersler vermektedir. Fulbright Türkiye Seçici Komisyon üyesidir. *Kelam Araştırmaları Dergisi*'nin baş editörlüğünü yapmaktadır. Hâlen Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri Bölüm başkanıdır. Yayımlanmış kitapları şunlardır: *Din, Birey ve Toplum* (1997), *Seyyid Ahmed Han ve Entelektüel Modernizmi* (1997), *Sosyal Teoloji: İnsanın Yeryüzü Serüveni* (1999), *İnsan Hakları Eğitimi* (2000), *Maturidi'nin Düşünce Dünyası* (ed. 2011), *Allah Tabiat ve Tarih* (2016), *Sarp Yokuşun Eteğinde İnsan* (2016), *Çağdaş Dünyada Din ve Dindarlar* (2016), *Kimliksiz Hakikatler* (2016), *Âdem'den Öncesine Dönüş* (2016), *Dini Anlama Kılavuzu* (2018), *Aydınlanmanın Keşif Araçları* (2018), *Nesefti ve İslam Filozoflarında Allah-Âlem İlişkisi* (2019), *Mâtürîdî: Kayıp Aydınlanmanın İzinde* (ed. 2020), *Hakikat, Hareket ve İnşa* (2021), *Tanrı'nın Gözbebeği İnsan* (2021), *Varoluş Sancısı* (2023).

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	13
MODERN DÜNYADA	
DİNİ YENİDEN KONUMLANDIRMAK	17
1. Modernlik Durumu	17
2. Modernitenin Din Öngörüsü	18
3. Din ve Kamusal Alan	20
4. Adalet Toplumundan Merhamet Toplumuna	22
MODERN DÖNEMDE DİNDAR YAŞAMLAR	27
1. Dinlerdeki kriz	27
2. Müslüman Halkların Geç Modernizmi	28
3. Seküler Modernlik ve Dinin Kamusal Alanda Görünürlüğü	29
4. Din, Görünmez Hale mi Geliyor?	29
5. Kurumsal (Müesses) Din ve Hegemonik Din: Budama ve Aşılama	30
6. Seküler Modernlik ve Rasyonel Bir Dünyada Anlam Arayışı	32
7. M. Weber'in Tespit Ettiği Bu Paradoks Nasıl Çözülecektir?	33
8. Çoklu Modernlikler Dönemi	33
DİNDARLIK ve SEKÜLERLİK ARASINDA	
ÜÇÜNCÜ YOLUN İMKÂNI	37
DEĞERLERİ AŞINAN BİR DÜNYAYI ONARMAK	57
1. Değer Aşınması ve Gerçeklik Kaybı	57
2. Değerleri Aşınan Bir Dünyayı Onarma	60

ÖZGÜR BENİN İNŞASI: HANİFLİK ve	
İNSANIN FITRAT AYARLARI	69
1. "Kur'an-ı Kerim, Erkin Herkese	
Erişilebilir Olmasını İstiyor	75
HİKMETLE ÇOĞALAN KANITLA	
AYDINLANAN BİR MEDENİYET	81
1. Medeniyeti Kuran Karşılaşmalar	81
2. Akla, Diyaloga Açık Bir Medeniyet	83
3. Doğu'da Sürgün, Batı'da Baş Tacı	85
4. Batı'nın Miyop Doğu Algısı	87
KRİZ DÖNEMİ MÜTEFEKKİRİ OLARAK	
HOCAM HÜSEYİN ATAY	93
1. Bir Paradoksun Çözümü ve	
Hayal Kırıklığının Onarımı	93
2. İncanın Koruyucu Kalkanı Bilgi	94
3. Tevhidin Gereği Olarak Çoğunluğun Tahakkümüne	
Karşı İnsanın Tek(il)liği	96
4. Yaşamı Kolaylaştırmanın Aracı Olarak Din:	
Azimete Karşı Ruhsat	97
TEOPOLİTİK, DOKTRİN ve EYLEM:	
TALİBAN'IN İNANÇ SİYASETİ	99
1. Giriş	99
2. Taliban'ın Eğitim Arka Planı: Hindistan Deoband	
Medreseleri	100
3. Taliban'ın İnanç Dünyasının Selef Ulemasıyla	
Kök Birliği	103
4. Toplanma Merkezi ve Eğitim Üssü Olarak	
Pakistan Deoband Medreseleri	105
5. Siyasal Selefiliğin Temel Doktrinleri	106
5.1. Cihat, Savaş (Kital) ve İç Savaş (Fitne)	106
5.2. İyiliğe Çağırıp Kötülükten Alıkoymak	
(Emr-i bi'l-ma'rûf nehy-i 'ani'l-münker)	108
5.3. Devlete Tâbi Din	111
5.4. Daru'l-İslam, Daru'l-Harb ve Daru's-sulh/Silm	
Kavramsallaştırmaları	112
6. Afganistan İslam Emirliği Adının İmledikleri	113

7. Taliban ve İŞİD'in Söylem Analizi	115
8. Taliban ve Kaidenin Söylem Analizi	116

**TRANSHÜMANİZM ve YAPAY ZEKA:
İNSANIN GELİŞİM TARİHİNDE**

YENİ BİR AŞAMA MI?	121
1. İnsanın Sonluluğu/Sınırlılığı ve Transhümanizm	121
2. Yenilik, İhtiyatlılık İlkesi ve Riskler	124
3. Transhümanizm, Yapay Zeka ve Din: Ortak Bir Hikâye Anlatmanın İmkânı	126

TAHAKKÜMDEN BİRLİK RUHUNA

ŞİRKİN VE TEVHİDİN FENOMENOLOJİSİ	131
1. Rahman Olan Allah İnancı	132
2. Cahiliye Döneminde Haniflik	133
3. Cahiliye Döneminde Puta Tapınma ve Henoteizm	135

AHİRET VE ÖLÜM SONRASI	141
-------------------------------------	------------

DİZİN	151
--------------------	------------

ÖN SÖZ

İnsan yaşama karşı iki radikal tutum geliştirebilir. Ya hayatı mevcut haliyle kabul eder ya da daha iyiye dönüştürmek ister. İnsan akli mevcut gerçeği bütün çıplaklığıyla görüp karamsar bir tablo çizmek ve tedbir almak zorundadır. İnsan iradesi ise her zaman daha iyiyi umut eder ve arzular. Umut ve irade/arzu, insanın hayata tutunmasını sağlayan en büyük güçler. Kur'an'ın 'kesin kararlılar' (*ulu'l-azim*) olarak adlandırdığı peygamberleri farklı kılan bu güçlü iradeleridir. Bu güçlü iradeler, mevcut şartlar ne kadar ağır olursa olsun, her zaman 'başka türlüsü de mümkündür' ilkesine yapıştılar. Tarihin trajedi ve görkem arasında salınan kaderini trajik olandan kurtarıp görkeme dönüştürme bu kesin kararlı, diğergam ve fedakâr ruhlarla mümkün olmuştur. Hikmetten yoksun bencil ruhların, tarihin kolektif nefsi-i emmâresi gibi çalışıp yarattıkları insan trajedileri onlar sayesinde önlenebilmiştir.

Tarihi evirip çeviren iki güç olarak trajediyi ve görkemi Kur'an birlikte anar (Fetih, 26). Trajediyi *hamiyye* kelimesinin karşılığı olarak kullanıyorum. *Hamiyye*, içinde bencilliğin, yakıp-yıkıcılığın, ötekileştirmenin, hak-hukuk ihlalinin yuvalandığı bir kelime. Kelimenin kök anlamında, yakıcılık, öfke ve haksız koruma (*himaye*) güdüsü var. Ke-

lime varlığa zorbalıkla yönelen inkârcı sefih ruhları deşifre etmektedir.

Ayette *hamiyye* karşıtı olarak anılan *sekîne* kelimesini de görkem karşılığı olarak alıyorum. Kelime içinde güveni, sükûneti, haklıyı koruma arzusunu, barışı-huzuru, ruh-beden dinginliğini barındırmaktadır. *Hamiyye*, her türlü hak inkârının, bencilliğin ve benmerkezciliğinin, *sekine* ise her türlü hakkı güvenceye alıp korumanın (takvâ) adı. Tarihin akış ritmini belirleyen ve yaşadığımız dünyaya karakterini veren bu iki kelime. Dünyayı insan trajedisinin sahnelendiği bir mekâna dönüştüren insan bencilliğini ve hikmet yoksunluğunu bir alimimiz vicdanî bir serzenişle şöyle betimlemektedir:

“Bu çağ bilgelikten yoksundur; rahmet bulutlarından yakîn/kesinlik sularının kurumuşluğundan, gafil ve cahil olanların işlediği sayısız günahın mustarıptır. Akılla elde edilen cennetin kapıları insanlara kapandı; her türlü aldatma sevgi kaynaklarını kirlettiği için Cennetin Rabbi’ni idraktan de mahrumlar. Yalanlar uğruna hakikati terk edip, süs ve gösterişin bağımlılarına dönüştüler. Artık mutlaklar diyarında dolaşmıyor, vahyin hakikatlerinin denizlerinde yüzmüyorlar; ebedi sâlih amelleri (*el-bâkiyatü’s-sâlihât* (Meryem, 76) geçici olanlara tercih ediyorlar.” (Sebzivârî (ö. 1798) *Şerhu’l-Manzûme*)

Yaşamı kuran iki karşıt kutup olarak trajedinin ve görkemin bu deşifresi bizi hayatın şu radikal kanunuyla buluşturur. Kur’an hayatın bu kesin kanununu aynı kesinlikle dile getirir: “İnsanın kaderi, kendi çabasına bağlanmıştır (İsrâ, 13). Bu beyanıyla ayet insana içinde soluklaştığı trajik tarih döngüsünü kırıp, iyiliğin, görkemin, ihtişamın hüküm sürdüğü bir dünyayı var etme eylemliliği çağrısında bulunmaktadır.

Tarihin en trajik anlarına tanıklık ettiğimiz bugünlerde yıkıcı-yıkıcı, bozguncu *hamiyyeye* karşı, *sekinenin* ga-

lip gelmesi en büyük temennimizdir. Eserimi, bozgunculuğa ve zorbalığa direnerek insanlık onurunu kurtaran ve görkemli bir yaşam arzusu duyulmazsa, zorbaların hükmünü icra etmeye devam edeceği uyarısını maşeri vicdana ulaştıran mazlum ve mağdur bir avuç insana (Hüd, 116) adıyorum.

Şaban Ali DÜZGÜN
Ankara, Ocak 2024